

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

Lausunto

Hallituksen esityksen luonnos koskien vähittäiskaupan ja parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloja säätelevän lain kumoamisesta

Vuonna 2009 tehdyn reformin vaikutukset

Vuonna 2009 kauppojen ja parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloa sääntelevään lakiin tehtyjen uudistusten tavoitteena oli erityisesti kuluttajien näkökulmasta selkeyttää aukioloaikoja, turvata pienempien toimijoiden kilpailukyky ja vapauttaa aukioloaikoja. Kaikissa tavoitteissa on erilaisten asiakastyytyväisyyskyselyiden ja tilastojen valossa onnistuttu kohtuullisen hyvin. TEM:n 2012 tekemän selonteon mukaan päivittäistavarakaupoista yli 90 % oli avoinna viikon ympäri. Asiakkaista valtaosa ei edelleenkään kaipaa laajempia aukioloja, kuten käy ilmi esimerkiksi TNS Gallupin tekemästä tutkimuksesta (syyskuu 2015), jonka mukaan 92 % kuluttajista on tyytyväisiä aukioloaikoihin niissä kaupoissa, joissa useimmin asioi. Vastaavasti 79 % kuluttajista ei halua, että hypermarketit ja tavaratalot olisivat auki juhlapyhinä, kuten jouluna ja pääsiäisenä (kyllä 16 %, ei osaa sanoa 5 %).

Kauppojen aukiolojen laajentuminen ei ole lisännyt työtuntien määrää, vaikka uudistuksella toivottiin olevan myös positiivisia vaikutuksia työllisyyteen. Osa-aikaisten määrä on kasvanut koko vähittäiskaupassa ja erityisesti päivittäistavarakaupassa. Vähittäiskaupassa tehtyjen työtuntien määrä palkansaajaa kohden on laskenut vuodesta 2010. Vastaavaa laskua ei ole tapahtunut yleisesti palkansaajilla. Vuonna 2014 työntekijöistä 39 % oli osa-aikaisia ja keskimääräinen viikkotyöaika 30 tuntia. Suomessa vähittäiskaupassa työskentelee hieman yli 140 000 ihmistä ja yli 70 % työntekijöistä on naisia.

Kehityssuunta on havaittavissa yhteneväisenä kansainvälisessä tutkimuksessa. Esimerkiksi Saksassa ja Iso-Britanniassa kaupan sääntelyn purkamisella on ollut patkutoita lisäävä vaikutus ja toimeentulovaikeudet ovat lisääntyneet alan työntekijöillä. Vuonna 2012 Kari Kinnunen arvioi tutkimuksessaan *Pirstaleisuutta ja eriarvoisuutta. Saksan työelämän kehityssuuntia*, että massamittainen lyhytkestoinen osa-aikatyö, määräaikaiset työsuhteet ja marginaaliset minityöt eivät voi olla positiivisena esimerkkinä työmarkkinoiden joustavuudesta. Niiden avulla ei voi rakentaa yhteiskuntaa, jossa kansalaiset voivat hallita omaa talouttaan, suunnitella tulevaisuuttaan ja elää täysipainoista itsenäistä elämää. Saksassa palvelualoille luotiin 2000-luvulla ns. minityöt, joissa työskenteli vuonna 2010 noin 5 miljoonaa ihmistä ja keskiansio oli 270 euroa/kk. Osa-aikaisissa työsuhteissa työskenteli niin ikään noin 5 miljoonaa ihmistä.

Vähittäiskauppa Suomessa 2015-teoksen mukaan kaksi kolmasosaa päivittäistavarakaupan markkinoista kulkee nykyään suurten myymälöiden, eli hypermarkettien, tavaratalojen sekä suurten supermarkettien kautta. Alle 400 neliöisten myymälöiden markkinaosuus on nyt 21 % ja se on pysynyt melko vakaana viimeiset vuodet.

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4-6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihe	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

Päivittäistavarakaupassa on Tilastokeskuksen mukaan yli 5500 myymälää ja määrä on ollut tasaisessa laskussa (esim. vuonna 2007 myymälöitä oli yli 6000). Laskua on tapahtunut erityisesti valintamyymälöiden ja kioskien määrässä. Supermarkettien lukumäärä on vastaavasti kasvanut. Nykylain tavoitteena olikin turvata valintamyymälöiden ja kioskien pärjääminen kilpailussa ja siten taata valtakunnallisesti tarkasteltuna useammalle asiakkaalle kaupan lähipalvelut.

Aukiolojen täydellinen vapautus tulisi heikentämään erityisesti itsenäisten yrittäjien asemaa suhteessa ketjuihin, suuriin pörssiyhtiöihin tai osuuskuntiin. Huomionarvoista on, että pienet myymälät ja kioskit hoitavat usein myös muun muassa posti-, matkalippu-, passi- ja lääkekaappipalveluita harvempaan asutuilla alueilla tai lähiöissä. Kauppakeskuksissa tai vastaavissa kaupan keskittymissä pienyrittäjien vapaus päättää omista aukiolojoistaan vaikeutui ja aiheutti kannattavuus- ja jaksamisongelmia. Lakia tarkennettiin vuonna 2014 siten, että yrittäjällä (työllistää max 5 hlöä) on oikeus pitää liikkeensä suljettuna yhtenä valitsemanaan päivänä. On hyvä, että asiaan on jälleen kiinnitetty erikseen huomiota ja esitetään, että sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annettuun lakiin lisättäisiin säännös kauppakeskuksessa tai vastaavassa myymäläkeskittymässä toimivan pienyrittäjän oikeudesta pitää liikkeensä suljettuna yhtenä päivänä viikossa.

Huomioitavaa hallituksen esitysluonnoksen jatkotyöhön

Hallituksen esitysluonnoksessa arvellaan, ettei aukiololainsäädännön purkaminen tuo juurikaan muutoksia vakiintuneisiin aukioloihin. Väitettä perustellaan esimerkiksi Ruotsin kehityksellä. Vähittäiskaupan rakenteemme on kuitenkin lähes uniikki verrattuna muuhun Eurooppaan. Kahden vahvan monialatoimijan vaikutus koko kaupan alan rakenteen kehittymiseen on merkittävä ja jo nyt on epävirallisesti tiedossa suunnitelmia laajentaa hypermarkettien aukioloa klo 23.00 saakka. Lakimuutoksia valmistellessa kannattanee lähteä oletuksesta, että muutoksella on selkeitäkin vaikutuksia eri myymälätyyppien aukioloihin ja pohtia ratkaisuja, joilla vastataan negatiivisiin seurauksiin.

Hieman ristiriitaisesti hallituksen esitysluonnoksessa kuitenkin ennakoidaan työllisyyden lisääntyvän. Se vaikuttaa hyvin epävarmalta, jos oletetaan, ettei suuryksiköiden aukioloissa tapahtuisi merkittäviä muutoksia. Koko vähittäiskaupan henkilöstöstä 52 % työskentelee yrityksissä, jotka työllistävät 50 + henkeä (tavaratalot, hypermarketit). Toimipaikkoja, joissa on alle viisi henkeä töissä, on 80 % kaikista toimipaikoista (lähde, Vähittäiskauppa Suomessa 2015).

On kuitenkin oletettavampaa, etteivät pienet yrittäjävetoiset erikoiskaupan myymälät avaa oviansa vaikkapa joulun pyhinä tai äitienpäivänä. Uudet aukiolot keskittyisivät pääasiassa päivittäistavarakaupan suuryksiköihin. Jostain syystä esitysluonnoksessa ei uskota näin kuitenkaan käyvän. Toisaalla hallitus arvioi myös, ettei aukiolojen avaamiselle ole ympäristövaikutuksia, sillä asiakasvirrat vain jakaantuvat toisella tavalla, mutta eivät merkittävästi lisäänty. Mikäli myynti ei lisäänty, vaan jakaantuu vain uudella tavalla, niin piristystä työllisyyteen on vaikea nähdä.

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4-6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihde	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

Osa-aikaisten työsuhteiden lisääntymisen seurauksia

Kaikista osa-aikaisista työntekijöistä naisia on n. 70 %. Naispalkansaajista lähes viidennes työskentelee osa-aikaisena. Erityisen voimakasta osa-aikatyön kasvu on ollut vähittäiskaupassa, jossa osa-aikaisena työskentelee n. 39 % palkansaajista. Myyjistä osa-aikaisia on lähes puolet. Majoitus- ja ravitsemisalalla osa-aikaisten osuus on n. 31 %. Turvallisuusalalla sekä osa-aikaisten osuus, että lukumäärä on kasvanut eniten.

Erityinen ongelma osa-aikatyö on silloin, jos sitä tehdään siitä syystä, ettei kokoaikatyötä ole tarjolla. Suomessa työnantajälähtöinen osa-aikatyön teettäminen on selvästi yleisempää kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Vastentahtoisesti osa-aikatyössä työskentelee jo yli 90 000 työntekijää (Tilastokeskus 2013).

Pamilaisilla aloilla osa-aikaisena vasten omaa tahtoaan työskentelee noin 40 000 työntekijää: vähittäiskaupassa kaikista osa-aikaisista 44 % ja tarjoilijoista 37 %.

Osa-aikatyöntekijän ansiotaso

Kaupan alan osa-aikaisen työntekijän keskiansio on noin 1 450 euroa kuukaudessa, matkailu- ja ravintola-alan työntekijän noin 1 350 euroa. PAMin jäsenkyselyn mukaan jopa 86 prosentilla osa-aikatyöntekijöistä on taloudellisia huolia. Pamilaisista 8 %:a tekee kahta tai useampaa työtä ja esimerkiksi alle 30-vuotiaista siivoojista noin 30 %:a. Ravintola-alan työntekijöistä 2,5 % saa toimeentulotukea ja 9,2 % asumistukea, kun muiden ammattiryhmien osalta vastaavat luvut ovat 0,4 % ja 4,1 %. Yksi keskeinen selitys on alan työsuhteiden osa-aikaisuus. Pieni palkka vaikuttaa myös ansiosidonnaisten sosiaaliturvaetuuksien tasoon ja siten työntekijän toimeentuloon sairastuessa, vanhempainvapaalla ja työttömyyden aikana. Esimerkiksi soviteltu ansioturva ei merkittävässä määrin paikkaa työtuntien vajetta tilanteessa, jossa työntekijä on alun perin tai ainakin pitkän aikaa työskennellyt osa-aikaisissa työsuhteissa.

Palkkatyököyhyydestä ulos murtautuminen edellyttää suhteellisen vankkaa työhistoriaa. Osa-aikaisuus näyttää kuitenkin olevan entistä enemmän pysyvää, eikä niistä siten enää automaattisesti synny tikapuita paremman toimeentulon mahdollistaviin työsuhteisiin. Kaupan alalla osa-aikaisuus kestää keskimäärin 11 vuotta ja majoitus- ja ravintola-alalla 7 vuotta. Jos osa-aikainen työ on pääasiallinen toimeentulon lähde, voidaan perustellusti puhua palkkatyököyhyydestä. Toimeentuloa on pakko tilkitä sosiaaliturvalla.

Vaikutuksia moniin muihin toimialoihin

Jos uusi laki käytännössä muuttaisi esimerkiksi sunnuntain aukioloja huomattavasti pidemmäksi, laajentaisi yön aukioloja ja juhlapäivät olisivat pääsääntöisesti auki, niin vaikutukset muille toimialoille olisivat työllisyyden näkökulmasta positiivisia. Siivous, vartiointi, kiinteistöhuolto, kauppakeskusten ravintola- yms. palvelut lisääisivät

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4–6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihde	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

työtä, vaikkei kauppojen myynnit edes nousisi. Puhuttaisiin normaalista, säännöllisestä vuorotyöstä jo aidosti 24/7/365 useammalla toimialalla, maantieteellisesti keskittyen suurimpiin kaupunkeihin ja niiden kehyskuntiin. Hallituksen esityksen vaikutusarviossa sanotaan ”Uudistuksen ei odoteta johtavan kaupan alalla laajamuotoiseen vuorotyöhön, sillä vapaaseen aukioloon siirtyneistä maista ei juurikaan löydy esimerkkejä isojen kauppaliikkeiden yöaukioloista”. PAMin jäsenkyselyistä käy kuitenkin ilmi, että jo 2009 tehty uudistus vaikeutti 80 %:n osalta työn ja perheen yhteensovittamista. Julkinen palvelutarjontamme vastaa pääsääntöisesti 07-17.00 työssäkäyvien tarpeisiin. Esimerkiksi lasten vuoropäivähoitopaikkoja tarvitaan runsaasti enemmän, vaikka kyse ei olisi varsinaisesta yötyöstä, vaan siitä, että iltavuoro päättyy 23.00 tai aamuvuoro alkaa 05.30. Työterveyshuolto on monin paikoin järjestetty julkisen terveydenhuollon kautta ja hoitoon hakeutumisessa on jo nyt hankaluuksia esimerkiksi laboratoriopalveluiden rajoitetun saatavuuden takia.

Sunnuntaisin suuret yksiköt saavat pitää ovensa auki nykyään klo 12-18 (poikkeuksena isänpäivä-joulu väli). Vahva rajoitus on rajoittanut myös tarvetta valmistaa ja kuljettaa tuoretuotteita viikonloppuisin. Vaikutusarvioinnissa kannattanee käydä läpi myös elintarvike- ja leipomoteollisuuden kohdistuvat muutospaineet ja arvioida tapahtuuko jatkossa enää välivarastointia, eli käynnistyvätkö tavarakuljetukset myös viikonloppuisin.

Verkkokauppa osana ketjua

Esitysluonnoksen perusteluissa on nostettu esiin tosiasia, että verkkokauppa on auki aina. Kilpailuasetelma ei kuitenkaan ole verkko-/fyysisen kaupan välillä, vaan menestyvät verkko- ja kivijalkakaupat ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, eikä niiden myyntiä tai sääntelyä tulisi vertailla keskenään, vaan yhtenä kokonaisuutena. Asiakkaiden näkökulmasta kotimaisessa verkkokaupassa suurimmat esteet eivät liity sääntelyyn, vaan epäilyksiin tuotteiden laadusta ja toimitusvarmuudesta (Pokkinen 2014). Ostamisen esteet hieman muuttuvat, mikäli ostoksia tehdään yli maarajojen, jolloin maksuvarmuus ja kuluttajariitamenettelyt nousevat suurempaan rooliin. Tämän päivän sääntelyä pohdittaessa on siis huomioitava, että verkko- ja kivijalkakaupan yhteys on tiivis ja asiakkaiden kulutustottumukset muuttuvat yhä enemmän monikanavaisiksi. Oletettavaa onkin, että toimitus- ja noutopisteet ja show roomit lisääntyvät ja itse ostotapahtuma tehdään verkossa. Aukioloaikojen merkitys itse asiassa vähenee suhteessa aiempiin vuosiin. Erikoistavaraliikkeet ovat usein pieniä ja niillähän olisi jo nykyisin puitteissa mahdollisuus olla auki ympärivuorokauden.

Päivittäistavarakaupassa verkkokaupan merkitys on suomalaiskuluttajille vielä hyvin pieni. TNS Gallupin (syyskuu 2015) mukaan vain 8 % käyttää verkkopalveluita päivittäistavaroiden osalta. Ylivoimainen enemmistö ei-käyttäjistä (85 %) vastaa syyksi, että haluaa itse asioida kaupassa. Toiseksi suurin vastaajaryhmä (16 %) nimeää esteeksi palvelun puuttumisen omalta alueelta. Muut enemmän mainintoja saaneet esteet ovat riittämätön toimitusvarmuus, tuotteiden laadun epäluotettavuus sekä se, että verkkokaupan käyttö koetaan vaikeaksi. Verkkokauppaa käyttävistä 90 % arvioi, ettei aukiolojen mahdollinen laajentuminen vaikuta lainkaan heidän verkkokaupan käyttöönsä. Päivittäistavaroiden osalta verkkokaupassa on paljon kasvun mahdollisuuksia, mutta

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4-6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihde	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

kehitettävää vielä ihan perusasioissakin kuluttajien luottamuksen saavuttamiseksi ja tilastojen valossa on erittäin vaikea tulkita verkkokaupan ja perinteisen myymäläkonseptin kilpailevan keskenään.

Työturvallisuutta, ei väkivallan uhkaa

Yksintyöskentely on lisääntynyt vuoden 2009 uudistuksen jälkeen arviolta 30 %. STM:n raportin mukaan Väkivallan uhka-jaosto on toiminnassaan havainnut työn piirteitä, jotka lisäävät väkivallan riskiä riippumatta toimialasta. Tällaisia työn piirteitä ovat erityisesti: yksintyöskentely, työskentely ilta- tai yöaikaan, työskentely tiloissa, joihin on avoin pääsy, työskentely ulkona, työnteon suorittaminen riskialueilla, muun muassa alueella, joilla väkivalta- ja rikosprofiilit ovat korkeat, päihtyneiden tai väkivaltaisten asiakkaiden tai asiakkaiden saattajien vastaanotto, palvelun antaminen ja muut toimet, rahan tai arvokkaan omaisuuden sekä lääkkeiden käsittely tai vartiointi, asiakkaan etuisuuksien tai oikeuksien valmistelu, käsittely ja päätöksenteko, yksilön itsemääräämisoikeuden rajoittaminen.

Kaupan ala kuuluu listaan toimialoista, joiden erityispiirteet täyttävät määritelmän alasta, jolla on keskimääräistä korkeampi väkivallan uhan riski. Tyypillisimmät tapaukset ovat erityyppiset varkaudet, työntekijöihin kohdistuva väkivalta ja uhkailu sekä toimipaikkaan kohdistuvat vahingot. Kaupan työntekijöiden työturvallisuuden parantaminen on ollut tavoitteena ihan viime vuosinakin, kun työturvallisuuslakia on päivitetty. Hallitus ei kuitenkaan haluttu puuttua tilanteeseen lain tasolla, vaan korostettiin ennaltaehkäiseviä ja vapaaehtoisia toimia. Mikäli aukioaloja säätelevä laki kumotaan, tulee yö- ja yksintyöskentely hyvin todennäköisesti lisääntymään, jolloin myös väkivallan uhka kasvaa. Asiaan on varauduttava valmistelemalla vaadittavat muutokset työturvallisuuslakiin.

Yhteenveto

- 1) Kuluttajat ja alan työntekijät ovat tyytyväisiä nykyiseen lainsäädäntöön.
- 2) Mikäli vähittäiskauppoja ja parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioaloja säätelevä laki kumotaan, arvioimme pienempien, usein keskusta-alueen ulkopuolella sijaitsevien, myymälöiden, erikoistavaraliikkeiden ja kioskien konkurssien kiihtyvän.
- 3) Työllisyyden lisäys näkyisi ensi vaiheessa parhaiten muilla toimialoilla ja mikäli kuluttajien ostovoima kasvaa, niin myös pidemmällä aikavälillä kaupan alalla työtuntien määrä saattaa kasvaa. Työtuntien määrän kasvu ei kuitenkaan viimeaikaiseen tai kansainväliseen kehitykseen verraten tarkoita kokoaikaisempia työsuhteita, vaan lisää osa- ja määräaikaisia työsuhteita.
- 4) Yö- ja yksintyöskentely tulisi jatkossakin lisääntymään, mikä nostaa työntekijöihin kohdistuvan väkivallan uhan riskiä. Erilaiset varkaudet, ilkivalta ja väkivalta vaikuttavat myös muuhun lähiympäristöön levottomuuden tunnetta lisäävästi.

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4-6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihde	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

16.9.2015

Lausuntopyyntö TEM/1568/03.01.01/2015

- 5) Pidentyvät vuorokautiset aukiolot ja juhlapyhinä laajemmin tehtävä työ lisää julkisten palveluiden tarvetta. Erityisesti paine kohdistuu alle kouluikäisten ja pienten koululaisten hoitoon kasvukeskuksissa.
- 6) PAM ei kannata aukioloja säätelevän lainsäädännön kumoamista, sillä mahdollisesti saavutettavat hyödyt ovat selkeästi mahdollisesti koituvia haittoja pienempiä. Selkeää tarvetta lain kumoamiselle ei myöskään laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa ole noussut esille, kuluttajat ja työntekijät pitävät nykytilaa hyvänä.
- 7) Mikäli päädytään kumoamisen sijaan kehittämään nykyistä aukiololainsäädäntöä, niin poikkeuslupamenettelyn osalta tuemme yksinkertaisempien mallien luomista. Parturi- ja kampaamoliiketoiminnan osalta yksittäisten juhlapyhien ongelmat olisi ratkaistavissa joko rajaamalla toimiala pois lain piiristä kokonaan tai mahdollistamalla koko alaa koskevan poikkeusluvan hakeminen (lähinnä koskee itsenäisyyspäivää).

Helsingissä, 16.9.2015

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry.

Ann Selin
puheenjohtaja
ann.selin@pam.fi
0500-750405

Hanna Kuntsi
yhteiskuntasuhteiden vastaava
hanna.kuntsi@pam.fi
050-3100676

PAM Keskustoimisto	Jäsenyys ja liittyminen	Jäsenten työsuhteasiat	www.pam.fi
Paasivuorenkatu 4–6 A	030 100 600	030 100 620	
00530 Helsinki	Työttömyysturva	Vaihde	
PL 54, 00531 Helsinki	020 690 211	020 774 002	